הלכה · משנה תורה · מפרשים · אבן האזל · ספר זמנים

אבן האזל על משנה תורה, הלכות שביתת יום טוב

הרב איסר זלמן מלצר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אבן האזל על משנה תורה, הלכות שביתת יום טוב

הרב איסר זלמן מלצר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אבן-האזל-על-משנה-תורה-הלכות-שביתת-יום-טוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611161024v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ד 4
הלכה ה 6
הלכה יג 8
הלכה יח 14
פרק ב 15
הלכה א 15
הלכה יא 15
הלכה יח 21
פרק ג 22
הלכה א 22
פרק ח 23
הלכה יא 23

פרק א

הלכה ד

כל מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה, לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות, וכן מותר להבעיר אע"פ שאינו לצורך אכילה, ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר כגון שחיטה ואפייה ולישה וכיוצא בהן, וכל שאין בהן צורך אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן.

נראה לומר דטעמו של הרמב"ם דסובר דלא אמרינן מתוך אלא בהוצאה והבערה משום דסובר דהסוגיא בביצה י"ב ע"א דסברה דאמרינן מתוך גבי עולת נדבה פליגא אסוגיא דכתובות ז' ע"א דסברה דאמרינן מתוך בכל מלאכות דיו"ט, והיינו משום דהסוגיא בכתובות סברה דבעינן צורך אוכל נפש קצת וכמש"כ התוס' שם, ומטעם זה בעיא שיהא שוה לכל נפש, אבל סוגיא דביצה כיון דסברה דאמרינן מתוך גם לגבי עולת נדבה ע"כ דסברה דלא בעינן צורך כלל, ומש"כ התוס' דבעולת נדבה הוה צורך קצת משום שמחת יו"ט שלא יהא שולחנך מלא ושולחן רבך ריקן, לא מיסתבר כיון דמעיקר הדין אין מקריבין נדרים ונדבות א"כ אין בזה צורך, ועוד דהא לא יזרקו את הדם, ואף דבזה יש לומר דמי ששחט היה סבור שיזרקו את הדם, אך זה אינו דכיון דאמרינן לוקה ע"כ שהתרו בו וידע שאין מקריבין וא"כ לא שייך לומר דאיכא מצוה ולא הוה צורך כלל, ולכן סובר הרמב"ם דהסוגיא דביצה סברה דלא בעינן צורך קצת, וכיון דהסוגיא בביצה בדוכתא פליגא ההיא דכתובות סובר הרמב"ם דלהלכה לא בעינן צורך קצת.

וכיון שכן דלא בעינן צורך קצת אי אמרינן מתוך א"כ רבה ורב חסדא דפליגי בפסחים באופה מיו"ט לחול אי לוקה ע"כ דסברי דלא אמרינן מתוך, דבשלמא לפי הסוגיא דכתובות דבעינן צורך היום קצת מיושב והוא משום דאופה לחול לא הוי צורך היום כלל, אבל לפי הסוגיא דביצה ושכן נקטינן להלכה כיון דנשנית במקומה דלא בעינן צורך קצת ע"כ דלית להו מתוך.

וטעם המחלוקת בין הסוגיות הוא משום דהא איכא קרא דלכם ולא לנכרים, וקשה מאי שנא משלא לצורך ואף שיש מן המפרשים שכתבו דלנכרים גרע טפי אבל לא מסתבר כלל, וע"כ מאן דאית ליה מתוך בכל המלאכות יסבור כמש"כ התוס' דלא הוי אלא עשה ולא אמרינן אהדריה לאסורא קמא, אבל רבה ורב חסדא סברי דאמרינן אהדריה לאיסורא קמא וע"כ דלא אמרינן מתוך, אבל כיון דמקרא דאך אשר יאכל לכל נפש מוכח

דאמרינן מתוך דאל"כ לא הוי לקרא ליכתב בלשון זה דמשמע דהמלאכה שהיא מלאכת אוכל נפש מותרת, לכן אמרינן דבהוצאה והבערה דכתיב ביום השבת גלי קרא דבזה לא דרשינן לכם ולא לנכרים או בהוצאה משום דמלאכה גרועה היא כמו שכתבו המפרשים ולא משום דכתיב ביום השבת משום דההוא בדברי קבלה, והבערה משום דכתיב ביום השבת בקרא.

ובזה מבואר מש"כ המ"מ בתוך דבריו ושאר המלאכות שהן באכילה אפילו עשאן שלא לאכלן אינו לוקה והקשה הפר"ח דהא זהו משום הואיל ואדרבא מכאן מוכח דלא אמרינן מתוך, אכן כונת המ"מ הוא לומר דעכ"פ מדאית לן הואיל מוכח דדרשינן קרא דאך אשר יאכל לכל נפש דמלאכה כזו מותרת אלא דגבי דין מתוך אפקי קרא דלכם ולא לנכרים אבל הואיל נשאר בהיתרו, דאם הוה סברינן דרק לצורך אוכל נפש מותר לא היה שייך לא דינא דמתוך ולא דינא דהואיל, כיון דעיקר המלאכה לא הותרה אלא משום אוכל נפש, ובזה מבואר מה שהקשו התוס' בפסחים מ"ז על מה דסבירא ליה לרבה דאמרינן הואיל ואי מיקלעי אורחים, א"כ בטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, אבל באמת לק"מ דגבי שבת לא שייך כלל למיפטריה משום דראוי לחולה שיש בו סכנה דדוקא אם עושה לצורך חולה הותרה המלאכה אבל אם עשה לצורך בריא אף שאח"כ אכל חולה לא מיפטר משום דודאי עביד באיסורא משא"כ בדין הואיל דאמרינן גבי יו"ט מהני התירא הואיל ומיקלעי אורחים משום דכתיב קרא אך אשר יאכל, וזהו שצירף המ"מ דין ההואיל לדין דמתוך, והיינו משום דהתירא דמתוך הוא משום דגלי קרא דמלאכה כזו מותרת ולענין מתוך אפקי קרא דלכם ולא לנכרים.

שוב ראיתי שכתב כן להדיא הרשב"א בשבת ל"ט ע"ב גבי במה דאמרי ב"ש לא יחם אדם חמין לרגליו אלא א"כ ראויין לשתיה וכתבו שם התוס' דדוקא כשמחם אותם לצורך שתייה אבל לצורך רחיצה אע"פ שראויין לשתייה אסרי ב"ש דהא לית להו מתוך, והרשב"א הוסיף לדבריהם ומאן דלית ליה מתוך לית ליה הואיל, והגרעק"א בגליון שם הקשה דיסוד זה נסתר מגמ' מפורשת בפסחים מ"ז ע"ב דהקשו בגמ' למאן דאית ליה הואיל מהמבשל גיד הנשה ביו"ט ואכלו ובביצה שם מבואר דברייתא כב"ש דלית להו מתוך, והתוס' באמת כתבו שם להדיא דמכאן מוכיח ריב"א דאפילו מאן דלית ליה מתוך אית ליה הואיל.

אכן יש לומר בזה עפי"מ שכתב הגאון ר"י מפראג בס' בינה לעתים דברייתא זו דאית לה חילוק מלאכות ביו"ט ע"כ דלא דריש ביום השבת למעוטי יו"ט עיי"ש בדבריו, וא"כ שפיר יש לומר דר' יוחנן דאמר שם דברייתא אתיא כמאן דלית ליה מתוך הוא משום

דאית ליה מתוך בכל המלאכות, אבל אביי דפריך בפסחים לרבה דאית ליה הואיל פריך שפיר דרבה ודאי לית ליה מתוך בכל המלאכות כיון דצריך להואיל כמש"כ ואף דחייב שם משום הבערה, ובהבערה כ"ע סברי דאמרי' מתוך היינו דוקא אי דרשינן מביום השבת למעוטי יו"ט אבל האי ברייתא דלא ס"ל דרשא דביום השבת הבערה באמת לא יצא מכלל כל המלאכות וא"כ שפיר מוכח דלהך ברייתא ליתא למתוך אף בהבערה ורק בהוצאה משום דהוי מלאכה גרועה ולכן פליגי ב"ש וב"ה בהוצאה לענין מתוך, ושפיר יש לומר כמו שכתבו הרשב"א והתוס' דכללא הוא דמאן דלית ליה מתוך לית ליה הואיל, דאי סברינן דלא הותרה כלל המלאכה אלא לצורך אוכל נפש ממש בודאי לא שייך האי התירא דהואיל, ועיין עוד מש"כ לקמן בהלכה י"ג באריכות לבאר שיטת התוס' והרשב"א ובמש"כ לתרץ קושית הגרעק"א.

הלכה ה

כל מלאכה שאפשר להעשות מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב אף על פי שהיא לצורך אכילה, ולמה אסרו דבר זה גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול. ומזה הטעם עצמו לא אסרו ההוצאה ביום טוב ואע"פ שכל ההוצאה היא מלאכה שאפשר לעשותה מערב יום טוב ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת יום טוב ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמי שידיו אסורות אבל שאר מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב הואיל ויש בהם עסק אין עושין אותן ביום טוב. כיצד אין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין את החטים ולא מרקדין ביום טוב שכל אלו וכיוצא בהם אפשר לעשותן מערב יום טוב ואין בכך הפסד ולא חסרון.

השגת הראב"ד כל מלאכה שאפשר כו', כתב הראב"ד ז"ל אין לזה טעם אלא מפני שהוא מכוין מלאכתו ביום טוב ומרבה הטורח ליום קדש עכ"ל, ובמה שכתב הרמב"ם דאסרו קצירה ודישה וכו' משום דאין בהם הפסד, כתב הראב"ד וז"ל א"א בכל אלה אין טעם למה אין תולשין ירק ואין מלקטין פירות ביו"ט מן האילן שהרי בני יומן יפין יותר, והירושלמי סומך אותו על אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וסמיך ליה ושמרתם את המצות שהיא מלאכה בתלוש, עכ"ל.

והמ"מ תירץ מה שהקשה הראב"ד מקצירה, דכיון דעיקר מלאכת הקצירה אין בה הפסד אם נעשו מבערב יו"ט לכן גם תלישת פירות לא יצא מן הכלל וע"ז הקשה בעצמו

משחיקת תבלין דמותר ביו"ט אע"פ שעיקר הטחינה אין בה הפסד ואסורה ביו"ט, וע"ז תירץ דבמכשירין הקילו יותר, וכבר כתב הלח"מ בפ"ג הל' י"ב דאין כונת המ"מ דמכשירין קיל מאוכל נפש דזה בודאי לא יתכן אלא דכונתו לענין זה דלא נימא לא פלוג רבנן אמרינן דשחיקת תבלין כיון שהוא מכשיר האוכל לא גזרו בו, והיינו כיון דעיכוב עשיית התבלין יעכב בישול כל האוכל לא רצו חכמים למנוע משמחת יום טוב, אבל נראה דתבלין באמת לא נקרא מכשירין אלא אוכל נפש ממש, ועוד אפשר לומר דכיון דעיקר הטעם כתב הרמב"ם דאם יהא מותר קצירה וטחינה יניח זה מערב יו"ט על יו"ט וימנע משמחת יו"ט וכ"ז שייך בקצירה וטחינה אבל שחיקת תבלין דהוי דבר מועט לא שייך גזירה שמא ימנע משמחת יו"ט, והראב"ד לא ניחא ליה בטעמא דימנע משמחת יו"ט דאינו דרך דאיסור מלאכה, ולכן כתב הטעם משום מרבה הטורח ליום קדש, ובכונתו יש לומר כמו שכתב הרמב"ן בפי' על התורה הובא במ"מ בהל' שבת פכ"א דמלבד איסורי מלאכה יש דין שביתה ולכן אפשר דכל ההיתר דאוכל נפש מותר ביו"ט הוא בדין איסור מלאכה אבל חיוב דין השביתה הוא בכל ענינים דלא חלקו בין מלאכה למלאכה בדין שביתה, ואם מרבה הטורח ביו"ט חסר מצות שביתה, אמנם אין הדבר מבורר דאפשר כיון שהתורה התירה מלאכת אוכל נפש ביו"ט אין בזה גם משום מצות שביתה.

ובמש"כ הרמב"ם דהא דלא אסרו ההוצאה ביו"ט כדי להרבות בשמחת יו"ט, כתב הראב"ד לא אמרו זה אלא כנגד משלוח מנות ומשלוח כלים איש לרעהו שהן מותרין ביו"ט וכל אלה אינן צריכין לזה הטעם אלא מפני שהוא כבוד היום יותר מאמש עכ"ל ודבריו צריכים ביאור, והנה דברי ראב"ד הוא לתרץ למה התירו הוצאה דהא הראב"ד לא ניחא ליה בסברת הרמב"ם בהיתר ההוצאה משום שמחת יו"ט, וכיון דהוא מפרש הטעם מפני שמרבה הטורח א"כ קשה דבהוצאה נמי מרבה הטורח, אך מה שכתב לא אמרו זה כו' אינו מובן, ונראה דצ"ל בדברי הראב"ד לא אסרו זה וכונתו דמשום הכי לא אסרו ההוצאה ביו"ט כדי שיהא אפשר לשלוח מנות וכלים ביו"ט איש לרעהו, ומה דמותר משלוח מנות הוא משום כבוד היום, ואף דהראב"ד אינו סובר סברת המ"מ דלא פלוג רבנן שהרי מקשה על איסור תלישת פירות ביו"ט וא"כ היה צריך להיות אסור הוצאה שאינה במשלוח מנות ולהתיר משלוח מנות אפשר לומר דשאני מתלישת פירות דבתלישה וקצירה הוא מגדר כל מלאכת אוכל נפש דהותרה ביו"ט דוקא היכי דלא אפשר לעשותה מבערב יו"ט וה"נ בקצירה דאפשר לקצור מערב יו"ט אסור ביו"ט אבל תלישת פירות שאינן טובים אלו של אמש כשל היום והוה מלאכה שא"א לעשותה

מערב יו"ט מותר אבל בהוצאה אם נתיר משלוח מנות ולא כל הוצאה א"כ נתת דבריך לשיעורין אם יש כבוד היום בשילוח מנות או אין כיבוד היום וכן שלא לחלק מי המשלח ומי המוליך אם הנותן או המקבל ולכן לא חילקו חכמים והתירו כל הוצאה.

הלכה יג

אין אופין ומבשלין ביו"ט כדי להאכיל כותים או כלבים שנאמר הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים לפיכך מזמנין את הכותי בשבת ואין מזמנין אותו ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו, אבל אם בא הכותי מאליו אוכל עמהן מה שהן אוכלין שכבר הכינוה. בהמה שחציה של כותי וחציה של ישראל מותר לשוחטה ביו"ט שאי אפשר לאכול ממנה כזית בשר בלא שחיטה, אבל עיסה שחציה לכותים וחציה לישראל אסור לאפות אותה מפני שיכול לחלק הבצק, בני החיל שנתנו קמח לישראל לעשות לחם פת ביו"ט, אם כשנותנין פת ממנה לתינוק אין מקפידין מותר לאפותו להן ביו"ט שכל פת ופת ראוי לתינוק, עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה נאפית ביו"ט.

השגת הראב"ד בני החיל וכו' כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ז"ל.

בביצה כ"א ע"א אר"ה בהני בני באגא דרמו עלייהו קמחא דבני חילא לאפותם ביו"ט דאי יהבי ליה ריפתא לינוקא ולא קפדי כל חדא וחדא חזיא לינוקא ושרי, ופירש"י דר"ה פליג אדרב חסדא דאמר עיסה חציה של נכרים וחציה של ישראל אסור לאפותה ביו"ט דהא אפשר למיפלגה בלישה, והנה הרמב"ם דפסק כתרווייהו ע"כ דאינו מפרש כרש"י אלא דר"ה ור"ח לא פליגי, אמנם בתוס' שם כתבו דלא פליגי דשאני עיסה דחציה של נכרי דישראל מצי למיפלגה ולאפות חלקו אבל הכא מיירי שהיה הקמח לבני חילא אלא שטורח אפייה הוי רמי אבני באגא הלכך לא היו יכולים ליקח כלל מן הקמח קודם האפייה עיי"ש, ודבריהם תמוהים וכי משום שהעכו"ם משלם בשביל טורח האפייה מותר לאפות בשבילו ביו"ט.

והנה בביצה כ"א ע"ב תנן ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויין לשתייה וב"ה מתירין, וכתבו התוס' בשבת דף ל"ט ע"ב בד"ה אא"כ ראויין לשתייה דהא דמותר לב"ש בראויין לשתייה היינו דוקא שמחמם אותם לצורך שתייה אבל לצורך רחיצה אע"ג דראויין לשתייה אסרי ב"ש דהא לית להו מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך עיי"ש, והקשה הגרעק"א בחידושיו דמאי ענין זה למתוך ולגבי מתוך אין חילוק בין ראויין לאין ראויין לשתייה, והביא דהרשב"א הוסיף בזה לבאר דמאן

דלית ליה מתוך לית ליה נמי הואיל וכונת התוס' לדמות להואיל, ותמה הגרעק"א על זה דהא יסוד זה נסתר מסוגיא דפסחים מ"ז ע"ב דפריך שם לרבה דסבר הואיל מברייתא דהמבשל גיד הנשה בי"ט לוקה נמי משום הבערה ואי אמרינן הואיל אהבערה לא יחייב, אע"ג דהך ברייתא מוקמינן בביצה י"ב ע"ב דקאי אליבא דב"ש דלא סברי מתוך גבי הבערה ביו"ט, הרי דלא תלוי דין הואיל בדין מתוך ואף ב"ש סברי דאמרינן הואיל וכ"כ התוס' שם.

והנראה לומר דיש שני עניני הואיל, דין הואיל ומקלעי ליה אורחין וחזיא ליה לצורך יו"ט ומדין הואיל זה בודאי אסור לכתחלה רק דאינו לוקה לרבה וכדמוכח בהדיא בפסחים שם דפלוגתייהו דרבה ורב חסדא היא רק לענין מלקות ולרבה אינו לוקה אבל אסור, ועוד איכא דין הואיל בהיכא דזה גופא ראוי לו ואפשר שיאכל מזה ואפשר דלא יאכל וכדאמרינן בביצה דף כ"א ע"א גבי בני חילא דאי יהבי ריפתא לינוקי ולא קפדי אמרינן כל חדא וחדא חזיא לינוקא ושרי, ומשמע דשם ההיתר הוא לא מפני שאוכל אחת וזה מתיר כבר אפית האחרים, כ"א מפני שכל חדא וחדא ראויה בפני עצמה להאכילה, ואף דאפשר דמטעם זה שכל אחת ואחת ראויה לאכילה היה אסור ורק מה שאוכל אחת זה מתיר, מ"מ אינו מוכרח ונראה לומר דבעיקר מתיר מה שכל חדא וחדא ראויה לאכילה אלא דבודאי דבלא צורך אכילה כלל לא היה מותר אבל כשיש כבר צורך אוכל נפש לישראל אז ההיתר הוא משום דכיון לא קפדי כל חדא וחדא חזיא לאכילת יו"ט וכדפירש שם רש"י דרב הונא דמתיר פליג אדרב חסדא והוה כמו בעיסה חציה של עכו"ם וחציה של ישראל, (ועיין שם בתוס' שכתבו דלא פליג ושאני עיסה דחציה של עכו"ם וחציה של ישראל דישראל מצי למיפלגה ולאפות אבל הכא גבי בני חילא מיירי דהקמח היה שלהם ולא היו יכולים ליקח מן הקמח קודם האפיה לאפותו לצורך התינוק, אך גם לד' התוס' אפשר לומר כדברינו ורק דגבי בני חילא לא היו יכולים ליקח לעצמן כל זמן שלא אפו בעד הבני חילא).

והנה יש נ"מ בין ב' דיני ההואיל שזכרנו, דדין הואיל משום דאי מיקלעי אורחין וחזיא לצורך יו"ט ההיתר הוא משום דזהו אפשרות דעיקר המלאכה דהיינו האפיה תהיה לצורך אוכל נפש ביו"ט, אבל בהואיל הב' מדכל חדא וחדא חזיא כשאופה הרבה ובודאי לא יאכל כ"א חלק ממנו א"כ בודאי לא יהיה הכל לצורך אוכל נפש רק דעצם המלאכה היא כזו שאפשר שתעשה לצורך אוכל נפש אף דבפעם זו אין בה צורך אכילה, והא דבהואיל דכל חדא חזיא מותר לאפות לכתחלה ובהואיל דאי מקלעי אורחין אף לרבה אסור כנ"ל הוא משום דגבי כל חדא וחדא חזיא לדידיה הוי מפני שכל הפת

נאפית יפה כשהתנור מלא ולכן שרי לכתחלה כדאמר רשב"א בביצה י"ז ע"א ממלאה אשה כל התנור פת אף שאינה צריכה לכולן מפני שנאפה יפה וכמו"כ הכא בבני חילא כיון דחדא חזיא להו ואותה האחת הוי לצורך אוכל נפש ממש מותר בשבילה בכדי שתאפה יפה לאפות את כולן אפילו לכתחלה משא"כ בהואיל ואי מקלעי דהתם אין כלל האפיה עכשיו צורך יו"ט ורק משום הואיל ומקלעי ותהיה אז לצורך אוכל נפש כל מלאכת האפיה אין לוקין ע"ז לדעת רבה אבל מ"מ אסור מיהא לכתחלה דאין עכשיו שום שריותא בשעת האפיה דאינו צריך לעצמו כלל.

ולכן אפשר דהרשב"א והתוס' סברי דדין הואיל השני הוה כמו דין מתוך דכמו דבמתוך עצם הפעולה אין בה צורך אוכל נפש והיא אסורה, ורק דאיכות וגדר פעולה כזו מותרת ביו"ט כשעושה אותה לצורך אוכל נפש, כמו כן בהואיל דכל חדא וחדא חזיא ליה דעצם הדבר ברור לנו דאינו עכשיו וגם לא יהיה לעולם לצורך אוכל נפש ביו"ט, רק דגדר הפעולה ואופן המעשה הוא כזה שמותר לעשותו בשביל אוכל נפש והיינו דאיכותו של דבר זה יש לו היתר ביו"ט ולא עצמותו ופעולותו ממש וכמו דלא סברי ב"ש מתוך אלא דבעינן דהמלאכה עצמה תהא בפועל לצורך אוכל נפש ה"נ בפשיטות לית להו הואיל כזה שבפועל הוא כמו מתוך, אבל בהואיל ואי מקלעי אורחין דשם יש סברא שכל מלאכת האפיה הממשית, לא רק איכותה, יש לה היתר דזה נעשה בשביל צורך אוכל נפש גם ב"ש מודו בזה, ולכן בגמ' פסחים מ"ז ע"ב מקשי שפיר אביי דלמה מחייבינן מלקות משום הבערה ביו"ט הא ההבערה אפשר תהא ראויה בשבילו והיינו ממש כמו הואיל ומקלעי אורחים דגם שם אם יהיה לו איזה צורך אז כל מלאכת ההבערה היתה בהיתר וא"כ אף דאסור אבל ממלקות צריך להיות פטור, אבל בהא דהתוס' והרשב"א דשם אם נימא דבראויין לשתייה מותר לחמם היינו שיהא מותר לחמם מים לצורך רחיצת רגליו ממש הואיל שראויין כך לשתייה ובאמת לעולם לא תבוא עצם הבישול לידי היתר דלא ישתה וגם לא יתן לאחרים לשתות דהא צריך בשביל רחיצה ולא דמי להואיל ומקלעי אורחים דהתם יתן להאורחים את הפת שאפה (ואף אם נאמר דדמי להתם הלא אסור שם רק דאין לוקין) וא"כ חמום זה אין לו היתר בעצמותו והוה כמו הואיל וחזיא ליה דלעולם לא יהיה היתר בזאת המלאכה ולכן ב"ש דלית להו מתוך לית להו נמי הואיל כזה שהוא דומה למתוך כמש"כ הרשב"א, ולכן פירשו התוס' דהא דאמרי ב"ש אא"כ ראויין לשתייה היינו דוקא במחמם לצורך שתייה, והנה לפי"ז היה בדין דיהא מותר לחמם לב"ש רק בכדי צורך שתייה, ובטעם מה דמותר באמת לחמם יותר אף לצורך רחיצה היכי שמחמם לצורך שתייה הביאו התוס' דזה מותר כדאמר

בפ' הדר ס"ח ע"א נישייליה לאימיה אי צריכה ניחיימה אגב אימיה, והקשה הגרעק"א דלמה לא הביאו התוס' ראיה מפורשת מביצה י"ז ע"א דאמרינן ממלא נחתום חבית של מים אף שאינו צריך אלא לקיתון אחד, אמנם התוס' בביצה כ"א ע"א כתבו דהא דמותר חבית הוא משום הואיל ואף דהתוס' שם הזכירו שני עניני ההואיל אי משום כל חדא וחדא חזיא ליה אי משום הואיל ומקלעי אורחים, אבל לפמש"כ דלא שייך גבי מחמם לצורך רחיצה הואיל ומקלעי אורחים דודאי לא יתן לאורחים ועומד לצורך רחיצה ואין היתר בזה רק משום הואיל דכל חלק וחלק ראויה לשתייה ולכן הר"י דסובר שם בכירה דגדר הואיל זה תלוי בדין מתוך וב"ש דלית להו מתוך באמת יש לומר דאסור לדידהו לחמם יותר מכדי שתייה כיון דכל ההיתר בזה הוא משום הואיל וחזיא לשתייה ולכן הוכרחו להביא ראייתם מפרק הדר דאמר ניחיימה אגב אימיה.

ולפי מה שבארנו מיושב מה שהקשו התוס' במנחות ס"ד ע"א בד"ה שתיים מייתינן, דלמה לא פשטינן בגמ' שם גבי חולה שאמדוהו לשתי גרוגרות ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחד הי מינייהו מייתינן, מהא דממלא נחתום חבית מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד וכמו"כ למה יהא אסור להרבות בשבת, ולפמש"כ יוצא דכל ההיתר ביו"ט להרבות הוא מגדר הואיל וכל חדא וחדא חזיא ליה וזהו רק היתר באיכות המעשה לא בעצם המלאכה וכמו בדין מתוך, וכל זה הגדר אינו שייך אלא ביו"ט דשם לא צריכנן שתהא עצם הפעולה מותרת היינו עשייתה, כי אם די לן שאופן פעולה כזה הותר ביו"ט משא"כ בשבת דלא שייך שם כלל גדר מתוך ודאי שאסור, והנה אף דהתוס' בפסחים מ"ו ע"ב הקשו כן לרבה דאית ליה הואיל ומקלעי אורחים א"כ בטלת כל מלאכות שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, הרי דשייך דין הואיל גם בשבת, אכן לפי מה שהסברנו יש נפקותא בין דין הואיל ומקלעי להואיל דכל חדא וחדא חזיא, דבהואיל ומקלעי דיסוד הפטור הוא משום האפשרות שיהיה היתר לכל המעשה ממש ושם בפסחים דאמרינן בהואיל זה שפיר מקשי התוס' דא"כ בטלת כל מלאכות שבת דאי משום זה שאפשר שעשיית הדבר יהיה לצורך אוכל נפש פטרינן ליה ממלקות כמו כן אין לחייב במלאכה בשבת דאפשר יהיה חולה שיש בו סכנה שבשבילו באמת מותר העשייה, והיות דהואיל זה הוא סברא שיהיה בפועל שפיר מדמי התוס' שבת ליו"ט, אבל בהא דגרוגרת לא יהיה היתר בפועל לעולם דהחולה הא לא צריך כ"א לשתי גרוגרות ורק משום הואיל דכל חדא וחדא חזיא ליה אתינן עלה שיהא מותר להרבות גם בשבת וכיון דהואיל זה אינו רק היתר באופן המלאכה לא בעצמותה אין זה שייך באיסורי שבת רק ביו"ט, ובאמת מוכח כן גם בתוס' שם במנחות בד"ה להעלות דגים דהקשו

למה חייב לרבא בהעלה דגים ותינוק מ"ש מאופה מיו"ט לחול דפטרינן מטעם הואיל ומקלעי אורחים ה"נ הואיל ופטר ליה אתינוק פטור נמי אדגים, ותירצו דהתם האפיה חזיא לצורך יו"ט אבל צידת דגים לא חזיא לשבת וכונתם למש"כ דבאופה ההיתר הוא בפועל אבל צידת דגים לא יהיה לזה היתר בשבת, ומה שאופן הצידה מותרת דהא צד גם תינוק אין לזה היתר באיסורי שבת אלא ביו"ט וכנ"ל, ולפי"ז אפשר דיהיה גם איסורא דאורייתא במרבה בשבילו בשלש גרוגרות ודומיהן, דאלא"ה למה המבשל לחולה אסור לבריא שמא ירבה בשבילו, הא גם אם ירבה יהיה רק איסורא דרבנן אם נימא דגם בשבת מותר מדאורייתא משום הואיל וחזיא לחולה כל חדא וחדא דהא לא ידעינן איזה חתיכה יאכל החולה, אלא ודאי כדפירשנו דהואיל וכל חדא וחדא חזיא שהוא מגדר מתוך אינו היתר כלל בשבת ואסור מדאורייתא.

איברא דלפי דברי התוס' בשבת דהוכיחו דמותר להרבות ביו"ט מדאמר ניחיימו ליה אגב אימיה ומבואר דדעתם דאפילו בשבת מותר להרבות מדאורייתא באמת קשה מהא דהמבשל לחולה אסור לבריא שמא ירבה בשבילו, ובאמת דהתוס' בגיטין דף ח' ע"ב הקשה מכאן על הגירסא ניחיימו ליה בסתם וגורסים ע"י נכרי, אבל נראה דיש ליישב ד' בשבת דבגמ' בביצה דף י"ז ע"א איתא בברייתא ממלאה אשה כל הקדרה בשר וממלא נחתום חבית מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו, ואף רשב"א דפליג דממלא כל התנור פת היינו משום שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא ופירש"י בטעם החילוק בין קדרה של בשר או חבית מים ובין אפית פת משום דמקודם בחד טרחא סגי אבל באפיה כל ככר וככר צריך אפיה ורדייה לעצמה, והא תימה דלענין טירחא מאי נ"מ, וע"כ נראה דהפי' דקדירה של בשר וחבית של מים נותנים על האש בבת אחת אבל לאפות אופים כשהתנור חם ומניחים כל ככר וככר לבדו ונמצא דהככרות האחרונים אופים ביחוד, ולכן זהו החילוק דלהרבות ע"י שיעשה כל המלאכה בבת אחת וכגון חבית של מים וכן בהא דכתבו התוס' בהא דניחיימה ליה אגב אימיה באמת ליכא איסור דאורייתא כיון דהמלאכה נעשית בהיתר אבל להרבות אח"כ כההיא דפת איכא איסור דאורייתא ובזה גזרינן בהמבשל לחולה דאסור לבריא שמא ירבה בשבילו היינו דירבה אח"כ בשבילו דבזה אסור מדאורייתא בשבת דלא שייך בשבת היתרא דהואיל וכל חדא וחדא חזיא כנ"ל, ומ"מ אין להביא ראיה מההיא דממלא נחתום דמותר להרבות דודאי יש לומר דהיתר זה נמי אינו אלא ביו"ט משום הואיל וב"ש דלית להו מתוך לית להו הואיל וכש"נ.

ובהא דביצה כ"א ע"א דאמר שם רב חסדא דעיסה חציה של ישראל וחציה של עכו"ם

אסור לאפותה ביו"ט ובתר הכי מייתי בגמ' הא דרב הונא שהתיר לאפות בשביל בני חילא ביו"ט ופירש"י דפליג ארב חסדא שאוסר עיסה שחציה של עכו"ם, ובתוס' ד"ה חזינן פירשו דלא פליגי ומשום הכא מותר בבני חילא דהואיל ואפו בשבילם מקמח שלהם ואינן מקפידין אם יקחו לעצמן בשביל טורח האפיה מותר עיי"ש, וזה תמוה וכי בשביל שהעכו"ם משלם בשביל טורח האפייה מותר לאפות בשבילו ביו"ט.

והנה במנחות דף ס"ד ע"א איכא מחלוקת בין רבה ורבא אי אזלינן בתר מחשבתו או בתר מעשיו בהא דפירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק שטבע בים אי חייב או פטור עיי"ש, וחזינן לחד מאן דאמר דאזיל בתר מחשבתו של עושה הפעולה ומיחייב ליה אף שמעשיו הן היתר גמור, ובזה יש להבין סברת המחלוקת בין רבה ורב חסדא בפסחים מ"ו ע"ב אי אמרינן הואיל ומיקלעי ליה אורחין או לא, דרב חסדא סבר דחייב דזיל בתר מחשבתו ולכן חייב דהא מחשבתו לצורך חול, ורבה סבר זיל בתר מעשיו ואין לחייבו מלקות על מעשיו הואיל ואפשר דמיקלעי אורחין ואז יהיה מעשה היתר, ואף דמחשבתו לחול אין בזה כלום דמתחשבים עם המעשה בפועל לא עם הכונה ובהמעשה אין עוד כדי לחייב, ולפי"ז אפשר דרב חסדא פליג רק בהואיל ואי מיקלעי דאיכא מחשבה לאיסור, אבל בהואיל דכל חדא חזיא אף אי אזלינן בתר מחשבתו אין בזה לחייב דהא אופה בשביל צורך אוכל נפש ביו"ט, ולכן אף רב חסדא סובר דמותר להרבות ולהוסיף במלאכת יו"ט דהא התוס' בביצה כ"א ע"א פירשו דהא דממלאה אשה כל התנור פת הוא משום הואיל וכל חדא חזיא, ואי רב חסדא לית ליה נמי הואיל זה צ"ל דפליג על הך ברייתא אבל לפי מה שביארנו גם רב חסדא מודה בהואיל זה דל"ש למימר זיל בתר מחשבתו, יוצא לנו מזה דהא דרב חסדא אוסר בעיסה חציה של ישראל וחציה של עכו"ם לאפות ביו"ט הוא מפני דאין שם הואיל דכל חדא וחדא חזיא וכדאיתא בתוס' שם, אבל בהא דרב הונא בבני חילא שייך כל חדא וחדא משום דלא קפדי וכדפירשו שם בתוס', ולכן ממילא לא צריכנן למימר דרב חסדא פליג ארב הונא דהא בהואיל דכל חדא חזיא מודה גם רב חסדא דמותר, ומיושב לפי"ז מה דפסק הרמב"ם בפ"א דיו"ט הל' י"ד כרב חסדא דעיסה חציה של עכו"ם וחציה של ישראל אסור לאפות, ובני חילא מותר כרב הונא הואיל וכל פת ופת חזיא לינוקא, וכפי שביארנו אין זו סתירה דבהואיל דכל חדא חזיא לא פליג רב חסדא, והא דפירש הרמב"ם דהחילים נתנו הקמח היינו דאף באופן זה מותר וטעם ההיתר משום דכל חדא חזיא ולא משום דבני חילא נותנים פת בעד טורח האפיה.

ולפי מה שבארנו יוצא דרבה דסבר הואיל ואי מיקלעי אורחים הוא משום דסבר זיל בתר

מעשיו והמעשה יהיה לו היתר, ולכן שפיר פסק הרמב"ם בפ"ב דשבת הלכה ט"ז דזיל בתר מעשיו ופטור בהעלה תינוק, דהא רבה סבר הואיל ומיקלעי ליה אורחים, ובהכרח דשם במנחות יסבור דפטור משום דזיל בתר מעשיו, ופסק באמת כרבה וכהלכה דאמרינן הואיל וגירסתו היתה דרבה אמר פטור כש"כ הרה"מ שם וזה מוכרח לפי מה שבארנו, ופסק כרבה ולא כרבא דהוה תלמיד במקום רב, ומיושב השגת הראב"ד דשם.

והנה בעיקר היסוד שהנחנו דב"ש דלית להו מתוך לית להו הואיל וחזיא, משום דלא משגחינן בזה שגדר פעולה כזו הותר ביו"ט אלא דבעינן שעצם העשייה יהיה היתר ולכן סברי התוס' והרשב"א דזה דמי להדדי וגם הואיל וחזיא אסור לב"ש, יש להקשות הא ע"כ מצינו דלא דמי הואיל וחזיא למתוך, דגבי מתוך ממעטינן לכם ולא לעכו"ם ובהואיל דכל חדא חזיא מותר אפילו לצורך עכו"ם, דהא הפת נאפית לצורך עכו"ם בבני חילא.

ונראה לומר דגבי מתוך שכל ההיתר של המעשה הוא מפני שגדר מעשה כזה שעושה מותר ביו"ט אבל להמעשה עצמו אין שום שייכות עם אותו ההיתר ואין נעשה כלל בשבילו, והיות שלא נעשית המלאכה לצורך אוכל נפש רק דמותר מתוך שהותרה מלאכה בשביל צורך אוכל נפש לזה אמרינן דלא הותרה רק לישראל וכדכתיב לכם ולא לעכו"ם אבל בהואיל וכל חדא חזיא טעם ההיתר משום שהפת חזיא לישראל וזה שחזיא לישראל הוי צורך אוכל נפש ודבר השוה לכל נפש דהא ישראל יוכל לאוכלה ביו"ט עצמה, בזה אפילו אופה לנכרי מותר משום דכיון שמותר לישראל כבר מותר לאפותה ולא איכפת לן בשביל מי אופה ולא שייך למעט משום לכם דכיון דכל חדא חזיא לישראל הוה שפיר לכם, משא"כ במתוך שאין במלאכה שום צד שתהא ראויה ושוה לפעולה מותרת וכשעושה זה לנכרי הוה ודאי לכם ולא לעכו"ם, ומ"מ סברי התוס' והרשב"א דב"ש דלית להו מתוך לית להו נמי הואיל וחזיא משום דגדר ההואיל וחזיא בנוי על סברת מתוך שאין צריך להיתר בפועל, אמנם אחרי שכן סברינן דין הואיל וחזיא הדין נותן שיהא מותר יותר מגבי מתוך ומשום דלא שייך המיעוט של לכם ולא לעכו"ם כש"נ.

הלכה יח

כיצד תרנגולת העומדת לגדל ביצים ושור העומד לחרישה ויוני שובך ופירות העומדין לסחורה כל אלו וכיוצא בהן מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביום טוב עד שיכין אותם מבערב ויחשוב עליהם לאכילה אבל בשבת הכל מוכן אצל שבת ואינו צריך הכנה.

אבל בשבת, נ. ב. קשה דמאי נ"מ בתרנגולת העומדת לגדל ביצים בשבת לענין שבת וכן שור העומד לחרישה ונראה דנ"מ בשוחט לחולה בשבת דמותר לבריא ואשמעינן דאפי' תרנגולת לביצתה ושור לחרישה נמי מותר.

פרק ב

הלכה א

אפרוח שנולד ביום טוב אסור מפני שהוא מוקצה ועגל שנולד ביום טוב אם היתה אמו עומדת לאכילה מותר מפני שהוא מוכן על גבי אמו ואלו שחט אמו הי' זה שבמעיה מותר ביום טוב אף על פי שלא נולד.

ועגל שנולד ביו"ט, כתב המ"מ ודין העגל שמותר ביומו כתוב בהלכות והוא דקים לי' שכלו חדשיו ומבואר זה בד' רבינו פ"ד מהל' מאכלות אסורות ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו אותו ביו"ט הסמוך לו ויש מתירין ואפי' ביומו מותר לחולה עכ"ל, נ. ב. עי' לח"מ ומל"מ שתמהו מאד בזה ולדעתי כונתו דמותר לחולה היינו לשחוט בשביל חולה ומותר לבריא כדאי' בחולין דף ט"ו, ומצאתי בכסף נבחר שהביא כן מס' עבוה"ק כמו שציין המגיה.

הלכה יא

עצים שנשרו מן הדקל ביום טוב אסור להסיקן מפני שהן נולד.

הנה בביצה ג' ע"א אמרינן פירות הנושרין טעמא מאי גזירה שמא יעלה ויתלוש, ובתוס' שם ד"ה גזירה הביאו מה שפירש"י בדף כ"ד על מה דאמרינן שם דנכרי שהביא דורן לישראל ביו"ט אם יש מאותו המין במחובר אסור, דטעמא משום מוקצה הוא, והקשו א"כ למה לן טעמא משום גזירה דיעלה ויתלוש ותירצו דהכא אתיא אליבא דר"ש דלית ליה מוקצה, והקשו שוב דרש"י בעצמו פירש שם דהוי מוקצה כגרוגרות וצימוקין ואפי' ר"ש מודה דאסורין משום מוקצה, וכתבו דמיירי בחצר דהוי מוכן לעורבין ומוכן לעורבין הוה מוכן לאדם, ולכך צריכנן טעמא דשמא יעלה ויתלוש, והנה הרי"ף כתב גבי עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט דאסור משום נולד ואסרי להו רבנן שמא יעלה ויתלוש, ופירשו שם דאלו הם שני טעמים, וצריך ביאור למה לן הנך תרי טעמי ולא סגי בטעמא דנולד לחודא, וגם יש להבין למה הוו נולד ע"י שנשרו, ורש"י בדף כ"ד והתוס' הנ"ל הזכירו מוקצה אבל לא נולד, וברמב"ם כתב רק טעמא משום נולד.

עוד יש לעיין דהרמב"ן במלחמות ריש פ"ג דביצה הוכיח דתרנגולת העומדת לאכילה אפי' בשבת מותרת הביצה משום דמוקצה שקפץ עליו האיסור שלא מדעת בעלים לא הוי מוקצה והוכיח זה מהא דאסרו פירות הנושרין גזירה שמא יעלה ויתלוש ולא משום מוקצה, וקשה דהא כתב הרי"ף דעצים שנשרו מן הדקל הוי נולד, עוד קשה על הרמב"ן דסובר דבפירות הנושרין לא הוי מוקצה אפילו לר"י דאית ליה מוקצה דהא בשבת דף

קכ"ב גבי עכו"ם שלקט עשבים פריך מגמ' מהא דאסור להעמיד בהמה ע"ג מוקצה, ופירש"י דה"נ מוקצה הוא, וכן הרמב"ן בעצמו כתב שם להלכה דעשבין שליקטן העכו"ם הוי מוקצה וכתב שם עוד דפירות שתלש הגוי הוי מוקצה, עוד קשה טובא דהרשב"א ריש ביצה הביא דברי הרמב"ן והקשה עליו מסוגיא דמקום שנהגו דאמר בגמ' להדיא דהוי מוקצה, והרמב"ן בפ' אין צדין שם הביא ראיה להיפך מסוגיא דשם דלא גזר אלא משום שמא יעלה ויתלוש ולא משום מוקצה והיא תימה גדולה דהא בגמ' מקשינן להדיא והא מוקצה נינהו.

ונראה בדעת הרמב"ן דסובר דמה דאמר הגמ' בפסחים נ"ו ע"ב דמוכן לעורבים הוה מוכן לאדם וכתבו שם בתוס' דאפשר דלא שייך זה אלא ביש לו עורבין וכן מפורש ברש"י שם, סובר כן גם הרמב"ן אבל סובר דדוחק להעמיד מתניתין דאנשי יריחו דאיירי שהיו להם עורבין דמאי פסקת. דהא עורבים אינם שכיחים שיגדלו אותם, ועורבי הפקר לא שייך שיהא דעתו עליהם ולא הוי כלל מוכנים לעורבים, לכן סובר הרמב"ן דהך סברא לא שייך אלא לעיקר דין מוקצה, דמה דדבר המחובר חשיב מוקצה נראה משום דבמחובר לא חשיבי הפירות אוכל ומצאתי שכתב כן הפנ"י בביצה דף כ"ד, והביא ראיה לזה מהא דדבר המחובר לא מקבל טומאה, אכן באמת אין מזה ראיה דאפשר לומר דמחובר נמי חשיב אוכל והא דמחובר אינו מקבל טומאה זהו דין מיוחד בטומאת אוכלים דבעינן שיהא דוקא דבר התלוש, דמחובר לא מקבל טומאה, ובאמת יש לומר דחשיב אוכל, אבל נראה להוכיח כן מגמרא מפורשת בפסחים ל"ד גבי הא דתנן שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהורים מלטמא ואסורים מלאכול, ופירש"י דאחרי שחיברן בקרקע בטלי מתורת אוכל ומפורש דכשהוא מחובר אין עליו שם אוכל, ופירושו של רש"י שם בגמ' מוכרח הוא מדפריך ומאחר דטהורין מלטמא אמאי אסורים מלאכול, ומשני מאי אסורים אסורים לזרים, ואם נימא דזהו רק דין בטומאה דאינו מקבל טומאה אלא בתלוש, מנ"ל שיתבטל מהם איסור תרומה אחרי ששתלן ובמה יצאו מתורת תרומה ובודאי אסורים לזרים, וע"כ דהגמ' סבר דטעם דמחובר הוא משום דנתבטל מתורת אוכל בחיבורן, ולכן בטל מהן גם דין התרומה, ובאמת הוא כן גם לפי המסקנא, ומאי דאסורים לזרים הוא רק משום גזירה וכדין גידולי תרומה, ומהאי טעמא דבר המחובר חשיב מוקצה כיון דליכא עלייהו תורת אוכל, ולכן סובר הרמב"ן דהך סברא דמוכן לעורבים הוי מוכן לאדם לא מהני אלא לעיקר דין הכנה של מחובר, דמ"ד דמוכן לעורבים הוי מוכן לאדם סובר דאף דמחובר ליכא עליה שם אוכל מ"מ כיון דהוא מוכן לעורבים לא הוי מוקצה ואפילו אין לו עורבים כיון דהוא ראוי לעורבים אין ע"ז שם מוקצה של דבר שאינו ראוי, אמנם כל זה

לא מהני אלא אי חשבינן ליה מוקצה מצד חשיבותו והוה דבר שאינו ראוי בזה מהני מה דמוכן לעורבים והוי דבר הראוי, אבל אם אנו דנין מצד הקצאת הבעלים דלא היה דעתם ע"ז בודאי לא מהני מה דראוי לעורבין כיון דבודאי לאו דעתו של הבעלים על אכילת עורבין, ולכן מוכיח שפיר הרמב"ן דלגבי הבעלים לא הוי הקצאה כלל, כיון דבאמת אפשר לתלשו, ורק משום איסור שבת הוא שקפץ עליו, משום זה לא הוי הקצאה, ולכן אם נפל בעצמו דלא עבר על איסור שבת אינו אסור משום מוקצה.

והנה בחולין קכ"ז ע"ב תנן תאנים שצמקו באביהן מטמאות טומאת אוכלים והתולש מהם בשבת חייב חטאת, וכן פסק הרמב"ם בפ"ח משבת ה"ד ובפ"ב מטומאת אוכלים הל' ל"ה, ונראה דכי אמרינן דפירות הנושרין חשיבי מוקצה והוי כנולד, הוא דוקא בהנך פירות שלא צמקו באביהן בע"ש ויונקין מהאילן דכיון דלא חשיבי אוכל, וכשנשרו בשבת חשיבי כנולד, אבל פירות שצמקו באביהן אם נשרו בשבת לא חשיבי נולד דגם לפני זה הא חשיבי אוכל ומטמאין טומאת אוכלין, ומ"מ בודאי הוה עליהם תורת מחובר לענין שבת והתולש מהן חייב חטאת, וכן גבי עצים שנשרו מן הדקל דכתב הרי"ף דחשיבי נולד, היא דוקא באלו הענפים היונקים מהאילן אבל ענפים שיבשו ואין יונקין כלל מן האילן חשיבי עצים ולא הוי בנשירתן כנולד, ולכן מיושב שפיר מה שהוצרך הרי"ף לאסור עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט להסקה משום ב' הטעמים הנ"ל, והוא משום דענפים שלא יבשו ועדיין יונקין מן האילן חשיבי נולד ממש דכמו בפירות המחוברין כל זמן שיונקין לא חשיבי אוכלין, ה"נ ענפים היונקין מן האילן לא חשיבי עצי הסקה בחיבורן וע"י תלישתן נעשו עצים להסקה והוו נולד אבל זה הטעם מהני רק על אלו היונקין מן האילן וגדלים אתו, אכן הלא בין אלה שנפלו יש בודאי גם ענפים יבשים שיבשו לפני שנשרו, ובהנך ליכא נולד לכן הוצרך לאוסרם משום שמא יעלה ויתלוש, דאף ביבשים חייב משום תולש, ומשום זה הוצרך הגמ' ריש ביצה לאסור פירות הנושרין גזירה שמא יעלה ויתלוש, דבאלה שצמקו מע"ש לא חשיבי נולד בנשרו בשבת, והא דפריך הגמ' בפסחים גבי אנשי יריחו והא מוקצה נינהו, היינו משום אלה שלא צמקו באביהן ומה דלא מהני טעמא דגזירה שמא יעלה ויתלוש לחוד, אפשר לומר כמו שכתב הגרעק"א דנ"מ לגבי ספק נשרו ביו"ט דמשום גזירה מותר בספק אבל ספק נולד ומוקצה אסור.

ומיושב נמי מה שכתב הרמב"ן בפירות שתלשן נכרי בשבת דהוי מוקצה, והוא משום דבפירות שתולש הגוי הלא הוא תולש גם מפירות היונקין שלא צמקו באביהן והנך בחיבורן לא חשיבי אוכלין ולכן אסורים ודאי משום מוקצה, ומה שהביא מפירות

הנושרין דאסירי רק משום גזירה דשמא יעלה ויתלוש, ולא משום מוקצה, זהו מהנך פירות שצמקו לפני זה באביהן דאין בהם איסור מוקצה אלא אסירי משום גזירה והוכיח רק משם דמה דאסירי לקחת משום איסור שקפץ עליהם לא אמרינן בזה דהוי הקצאה.

והנה הגרעק"א כתב דנ"מ בהך טעמא דשמא יעלה ויתלוש, היכי דיושב ומצפה דאי משום נולד לא אסירי היכי דיושב ומצפה, דלא חשיבי אז כנולד, אבל קשה לומר כן בעצים שנשרו דהתם לא שייך יושב ומצפה דדוקא בפירות הנושרין מהני יושב ומצפה משום שדרכן ליפול מן האילן וכדאמרינן בגמ' תאנים מידע ידיע דנתרי אבל עצים שנשרו לא שכיחי, ודוחק לומר דאיירי אם ביה"ש היה רוח סערה והיה מצוי שינשרו הענפים, ואפשר דאף בפירות היונקים לא מהני יושב ומצפה, דלא מהני אלא באלו שצמקו באביהן וחשיבי אוכל, אבל בהנך דלפני כך היו מחוברים לגמרי וינקו לא מהני יושב ומצפה להוציאם מכלל מוקצה וכדאמרינן בביצה כ"ו ע"ב דלא מהני הזמנה בגרוגרות וצימוקין, ובזה מיושב דעת רש"י בדף כ"ד ע"ב, דהתם בנכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט מיירי שתלשן ביו"ט ולכן כתב שם דהוי מוקצה משום דדחינהו בידים לגבי זה שלא יתלשם, ולא שייך ע"ז יושב ומצפה, דלא מהני יושב ומצפה לאלו הפירות שלא צמקו באביהן ויונקין מן האילן, ואף דבשל נכרי מיירי דלא שייך טעמא מדלא לקטינהו מאתמול כבר כתב רש"י דאין בין של ישראל לשל נכרי.

ובתוס' שבת קכ"ב ע"א וכן בביצה שם הקשו דאמאי אסור בעשבים משום מוקצה הא הבהמה יכולה בעצמה לילך ולאכול והוי מוכן לבהמה, ותירצו דאיירי בתרי עברי דנהרא, והרמב"ן כתב דעשבים הוי ודאי מוקצה ולא חילק, וברשב"א כתב דלא כדברי התוס' שכתב דהא אוקימנא בדקאי באפר ואזלה ואכלה, והביא דמה שהעמיד ר"ת בתרי עברי דנהרא הוא דחוק עיי"ש, וקשה דלא ביאר כלל למה הוי מוקצה היכי דהבהמה יכולה לאכול בעצמה, ונראה דלפי"מ דמבואר בפסחים נ"ו ע"ב דלרבין הוי פלוגתא דרבנן ואנשי יריחו אי מוכן לעורבין הוה מוכן לאדם, ורבנן מיחו באנשי יריחו משום דס"ל דמוכן לעורבין לא הוי מוכן לאדם, לפי"ז אפשר דאף לענין אכילת הבהמה גופה לא מהני מה שהבהמה יכולה לאכול בעצמה, כיון דעכ"פ המחובר לא חשיבי אוכל ובמה שנתלש נעשה אוכל, לכן אף דהבהמה עצמה מותרת וכדדרשו חז"ל מלמען ינוח, מ"מ במה שנעשה אוכל ע"י התלישה לענין זה נשאר מוקצה לענין טילטול האדם, ולא מהני מה דראוי להבהמה, ולפי"ז באמת לא פסקינן דמוכן לעורבים הוה מוכן לאדם, ומבואר מה דפסק הרמב"ם פ"ב מיו"ט ה"א גבי עגל שנולד דדוקא אם היה מוכן ע"ג אמו, וממילא דעגל שנולד מן הטריפה באמת אסור אף דהיה מוכן לכלבים, דמוכן לכלבים

לא הוי מוכן לאדם ופסק כרבין שם בפסחים ודלא כעולא, והמ"מ דחק לפרש דאין כונת הרמב"ם כן, אבל פשטות דברי הרמב"ם לא משמע אלא כמש"כ, שוב מצאתי שרבינו חננאל בפסחים כתב להדיא ומסקינן כרבין דפליגי במוכן לעורבים.

והנה מש"כ לבאר לפי דעת הרמב"ן הסוגיא דפסחים, לא ראיתי דברי המלחמות פ' מקום שנהגו, דלפי"מ שכתב שם אין הדברים שכתבנו מכוונים, אלא דיעלו דברינו ליישב שיטת הרי"ף, אמנם דברי הרמב"ן שם אינם מובנים כלל וצריכים ביאור, וגם בפשוטם סותרים הם לדברי הרמב"ן בפ' אין צדין, דהרמב"ן כתב שם וז"ל אלא של בין הכיפין הוא כדברי ר"ח הנסבכין וכו' והם מוקצים לאדם לפי שאין עולין באילן ואע"פ שדעתו על נשירתן מוקצה מחמת איסור הוא ואין ספיקו מתיר, למה זה דומה לשמן שבנר כו' אף כאן גזירה שמא יעלה ויתלוש מן המחוברין עושה אותו מוקצה של איסור אבל מוכנים במקומם לעורבים עכ"ל, ולפי דבריו צ"ל דגם המחוברין דהיינו של מכבדות דטעמא הוא משום גזירה שמא יעלה ויתלוש מה דלא הוי מוקצה הוא משום דמוכנים לעורבים, וגם מבואר בדבריו שמפרש הסוגיא לר' יהודה דאוסר מוקצה מחמת איסור, והרמב"ן במלחמות בפ' אין צדין במה דמביא ראיה מסוגיא זו דתולש מן המחובר לא הוי מוקצה כתב בפי' אליבא דר"ש ומחלק ממותר השמן בקערה ועששית דהתם דחייה בידים, ולכאורה היה צ"ל דמה דחידש הרמב"ן דתולש לא הוי מוקצה וכתב בטעמא דמילתא בפ"ב דביצה בהא דלכם ולא לכלבים משום דממוקצה שקפץ עליו האיסור לא הוי מוקצה קאי שם אליבא דר"ש, אבל א"א לומר כן דהא הוכיח הרמב"ן שם הך סברא מהא דאמרינן השתא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים, אלמא דמקרי מוכן לאדם אף שהיה אסור לשחוט וזה קאי אליבא דר' יהודה.

אמנם דבאמת צריך להבין עיקר חידושו של הרמב"ן דמוקצה שקפץ עליו האיסור מותר אף לר' יהודה מ"ש מכל מוקצה מחמת איסור כמו מותר השמן שבנר דאף שנכבה הנר אין כאן איסור ולא עבר על איסור שבת ומ"מ הוי מוקצה ועיי"ש ברמב"ן.

ונראה דהרמב"ן לשיטתו דסובר בנר שהדליקו בו באותה שבת דמהני תנאי, וכמו שכתבו הרמב"ן והר"ן בהלכות בביצה ל' ע"ב לענין תנאה בסוכה רעועה, ובשבת מ"ד ע"א, ולכן ס"ל דהיכי דדעתיה עליה אלא שהאיסור מונע לא הוי מוקצה ובנר שהדליקו באותה שבת כיון דדחייה כמש"כ הרמב"ן אין דעתו ע"ז וצריך תנאי, ועיין בחידושי הרמב"ן פ' כירה שכתב מקודם כדעת התוס' דלא מהני תנאי במוקצה מחמת איסור כנר שהדליקו בשבת, וכן נראה סוגית הבבלי עד שמצאתי בירושלמי דמהני תנאי אף בנר שהדליקו באותה שבת, עיי"ש.

ולפי"ז צריך לומר דבזה גופא תלוי פירושי הרמב"ן דפסחים והרמב"ן דביצה ועיי"ש ברמב"ן בביצה שכתב מקודם פירוש אחר והוסיף זה החידוש דמוקצה שקפץ עליו איסור אם הותר האיסור בלא איסור שבת לא הוי מוקצה וכתב דלשון זה צריך הכרע, ונראה דמה דחידש הרמב"ן האי סברא אף דלא ס"ל שם מקודם, הוא משום דע"פ דברי הירושלמי גבי נר דמהני תנאי ה"נ לא הוי מוקצה היכי שקפץ עליו האיסור, וכש"נ.

והנה למעלה כתבנו דמה דצריך הרי"ף לטעמא דנולד בעצים שנשרו מן הדקל הוא כמש"כ הגרעק"א דאם משום גזירה א"כ בספק נשרו ביו"ט מותר אבל ספק מוקצה אסור, ויש לבאר עוד באופן אחר, דהמג"א מסתפק אי מוקצה אסור בהנאה והביא מד' התוס' בע"ז דלא אסור גבי שבח עצים בפת משום מוקצה כיון דאינו אסור בהנאה, וכתב עוד ובפסחים מ"ז משמע דאסור לבשל בעצי מוקצה, ובס' מחה"ש תמה ע"ז והביא מה שכתב בזה התו"ש והחמד משה ועיין מה שכתב בזה הגרעק"א במערכה לביצה, והמחה"ש כתב שהוא ט"ס בד' המג"א וצ"ל מותר והוא דחוק, והם כתבו בכונת הגמ' דהאיסור הוא טילטול ובאמת שכ"כ המג"א בסי' תק"ז, אלא דזה כתב לדעת התוס' דמוקצה מותר בהנאה.

והנה התוס' בשבת י"ט ע"ב הקשו בהא דרב אסר כרכי דזוזי, והא רב במוקצה לטלטל ס"ל כר"ש, ותירצו דכרכי דזוזי הוה מוקצה מחמת מיאוס וחמיר טפי, וברשב"א תירץ דרב ס"ל כר"ש במוקצה לטלטל דוקא במידי דחזי לאכילה, אבל בדבר שאינו אלא לטלטול ס"ל כר' יהודה ע"ש, ונראה לתרץ קושית התוס' דהא דרב ס"ל במוקצה לאכילה כר"י, לאו דוקא אכילה, אלא תשמיש במוקצה נמי חשיבי כאכילה וכרכי דזוזי דמטלטלן להשתמש בהם אסורים, ולפי"ז יש לבאר שיטת המג"א, דמדברי הגמ' בביצה דף י"ב במה דאמר ליפלגו באבנים ופירש"י דאיסור טילטול דמוקצה הוא משום גזירה דהוצאה מוכח דטילטול מוקצה הוא מדרבנן, ואף דזה אמר רב יוסף מ"מ מדמתקיף ליה לרבה ומאי קושיא הא רבה ס"ל הכנה, וע"כ דטילטול מוקצה לא שייך להכנה דרבה, ולכן מפרש המג"א דמה דאמר הגמ' בפסחים מ"ז ע"ב ועייל עצי מוקצה היינו מה שמבשל בעצי מוקצה, וצריך לומר דסובר המג"א עוד יותר דמשתמש במוקצה דהוא מגדר אכילה לא שייך אלא בעיקר השימוש שיש בו ההנאה וכמו כרכי דזוזי שמה שמכסה הסחורה בהמחצלת הוא עיקר הנאתו, אבל הבערת העצים אינו עיקר הנאתו אלא מה שמשתמש לבשל בהם, וכן כתב רש"י שם ד"ה ועייל עצי מוקצה וז"ל דמדאורייתא אסור להשתמש באש מוקצה, אכן מה שכתב המג"א דמד' הגמ' הוא סתירה לד' התוס' בע"ז, יש לומר דאף דאסור לבשל באש של מוקצה ולהנות מן המוקצה מ"מ אין האיסור על ההנאה

אלא התשמיש אבל אם אפה עכו"ם בעצי מוקצה לא נאסר הפת בהנאה דלענין זה אמרי' דאין מוקצה אסור בהנאה, ובודאי אין איסור לישב בצילו של מוקצה דהא אפילו לישב על מוקצה כתב הרמב"ן בשבת דף קכ"ב דליכא איסור, דכיון שאינו מטלטלו ועושה בו מעשה לא חשיב שימוש ולא דמי לכרכי דזוזי שמשתמש בהם ונשחקין בתשמישן ודמי לאכילה, עיין מג"א סי' תק"ט, ובזה נוכל לבאר דברי המג"א בסי' תק"ז שכתב דמד' התוס' בפסחים דף ה' מוכח דכל שאינו יכול ליהנות מתחילת ההבערה אסור להבעיר ביו"ט, וכבר תמה ע"ז בחמד משה דכל עצים שמסיקן לבשל הוא כן, ועיין במחה"ש שכתב דמה דאפשר להתחמם זה אינו מתיר אלא משום מתוך ור"ע לית ליה מתוך מ"מ קשה טובא דלפי דבריו דלמאן דלית ליה מתוך אסור לבשל אם אינו נהנה בתחילת ההבערה ולא אשכחן תנא דלימא הכי, אבל לפימש"כ מיושב דגם דעת המג"א שם כן דכיון דבתחילת ההבערה אינו נהנה גם כאן אינו יכול להבעיר ע"מ לבשל כיון דזה משתמש במוקצה אף דאח"כ יוכל ליהנות מ"מ הוה הבערה שלא לצורך, אלא דמדבריו משמע שרוצה לומר דאם יכול להתחמם תיכף אף שאינו עושה לשם זה לא הוי הבערה שלא לצורך, אבל אם אינו יכול ליהנות בתחילתו וגם לא עשה בשביל זה שיהנה אח"כ הוי הבערה שלא לצורך.

והנה כ"ז כתבתי בדין להשתמש במוקצה דבזה נראה דאף דאם ידליק עצים אחרים אם המוקצה הוא רוב א"כ מוכח דמדליק שיבערו גם במוקצה וחשיב משתמש במוקצה, אבל אם העצים אינן אסורין אלא משום גזירה שמא יעלה ויתלוש יש לומר דאינו אסור אלא היכי שמטלטל אותם או משתמש בהם להדיא כיון דאין גדר הנאה אפילו ע"י שימוש ולפי"ז נ"מ במה שחידש הרי"ף גבי עצים שנשרו דין נולד דאסור גם במדליק עצים מוכנים אם אין כאן רוב עצים מוכנים, אלא דמ"מ לעיקר הדין סגי גם טעמא דשמא יעלה ויתלוש דהא פריך והא קמהפך בהו, ומשני כיון דרובא דהתירא כי קא מהפך בהתירא קא מהפך, וזהו טילטול להדיא ולכך גם בהך טעמא דשמא יעלה סגי לעיקר דינא דצריך רוב כיון דמצוי שיהפך אלא דנ"מ אם לא מהפך דאז משום נולד אסור ומשום גזירה לא שייך הכא כנ"ל.

הלכה יח

מי שהיה לו דקר נעוץ מעיו"ט ונתקו ביו"ט והעלה עפר אם היה אותו עפר תיחוח הרי זה מכסה בו ומטלטלו אבל אם העלה גוש עפר הרי זה לא יכתוש אותו ביום טוב.

פרק ג

הלכה א

מי שהיה לו עפר מוכן או אפר מוכן שמותר לטלטלו הרי זה שוחט חיה ועוף ומכסה דמם, ואם אין לו עפר מוכן או אפר הראוי לטלטלו הרי זה לא ישחוט ואם עבר ושחט לא יכסה דמם עד לערב.

ומבואר שהשמיט הרמב"ם הא דתנן שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ועיי"ש במ"מ ולח"מ ובצל"ח הביא התירוצים ודחה אותם, וכתב לבסוף תירוץ השעה"מ דמתני' כר"ש דמשאצל"ג פטור וכיון דהוי גם מקלקל מותר, אבל לר' יהודא דמחייב במשאצל"ג וא"כ מקלקל פטור אבל אסור ולא דחינן איסורא משום מצות כיסוי, וקשה דהכא תנינן נמי בעדיות, ולמה קבע התנא בעדיות כר"ש ולא כר"י כיון דלהלכה פוסק הרמב"ם כר"י.

ונראה דהנה חזינן דמשום מצות כיסוי לא דחינן אפילו טרחא דיו"ט דהא שחט ציפור מעיו"ט אין מכסין אותו ביו"ט, ואם המצוה בלחוד דוחה יו"ט א"כ איזה טעם הוא שהיה יכול לכסות מעיו"ט דהא עכ"פ עכשיו רמיא מצוה עליה וע"כ מוכח דטרחא דיו"ט לא דחינן בשביל מצות כיסוי, וכש"כ התוס' דנדחה מצות כיסוי בשב ואל תעשה והיינו דמשמע אפילו הדם יבלע בקרקע עד הערב, וא"כ קשה למה נדחה משאצל"ג משום מצות כיסוי אם לא נימא כהשעה"מ דחשיב מקלקל ומקלקל מותר במשאצל"ג, וכן כתב הפנ"י דמשאצל"ג ומקלקל הוא ומותר, אבל מלשון הגמ' לא משמע כן, אבל התוס' כתבו דאף דמשאצל"ג פטור ואסור לכתחילה משום שמחת יו"ט התירו אף לכתחילה, ועיין במהרש"א שכ' שהתוס' כתבו כן אליבא דב"ש ולא משמע, ובפרט קשה לפי"מ שהוכחנו דמשום מצות כיסוי לא דחינן איסורא.

לכן נראה דאפי' לב"ה שייך האי טעמא משום שמחת יו"ט, כיון דאסור לשחוט אם לא יהיה לו במה לכסות ומבטל בידים מצות כיסוי, ובאמת מעיקר הדין היה מותר לעבור על איסור דרבנן בשביל שמחת יו"ט, ומשום דנדחה האיסור דרבנן בשביל צורך אוכל נפש, אלא דמ"מ אמרו חכמים דלכתחילה לא ישחוט ולא יעבור על איסור דרבנן, וזהו כדי שאם ידע שאסור לשחוט יכין אפר מוכן לשחוט ולכסות, ומ"מ אם שחט אמרינן דמותר לו לגמור החפירה בדקר נעוץ ולכסות כיון דמעיקר הדין היה מותר לו לעשות כן לכתחילה, וזהו כדי שלא יעבור למפרע על ביטול מצות כיסוי והוי ג"כ צורך אוכל נפש, וע"כ מוכרחים לומר כן, דאם לא נאמר סברא זו א"כ אפילו לב"ש שמותר לו לשחוט, אבל אם כבר שחט איך מותר לו לכסות משום שמחת יו"ט, וע"כ דכיון דכן היה הדין לכתחילה גם בדיעבד ששחט נגמר הדין הקודם.

ויש לומר דבאמת בזה פליגי רבה ורב יוסף בגמ' ז' ע"ב, דרב יוסף דאמר חפור שחוט וכסה סבר דדוקא הכי אבל אם ישחוט מקודם הא ליכא שמחת יו"ט ורבה סבר דבזה איכא למיחש דילמא מימלך ולכן אמר שחוט חפור וגם זה מותר, וכיון דהכי לכן אפילו לב"ה דלכתחילה אסור מ"מ בדיעבד שכבר שחט מתירין לו לגמור החפירה כיון שתחילתו היה צורך אוכל נפש.

אכן יש לומר דכל זה הוא למ"ד דמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט דוחה יו"ט א"כ מצינו דגם מכשירין אפשר לעשותן בשביל צורך יו"ט, ולכן אף דכאן לא חילקו חכמים אם היה אפשר לעשותן והיינו דאפשר דנזדמן לו עתה מה לשחוט או שלא היה לו לשחוט וכמש"כ המג"א בסי' תק"ז ובסי' תק"ט או שהכין ונאבד האפר ולכן לא חילקו חכמים באיסור דרבנן ואף גם היכי דשחט מקודם כיון דמעיקר דינא היה בדין שישחוט ויחפור ויכסה, לכן בדיעבד ששחט אוקמה אדינא, אבל אי סברינן דגם מכשירין שא"א לעשותן מעיו"ט אין נעשין ביו"ט א"כ א"א לאוקמי עיקר דינא דב"ש דלא מצינו שנדחה איסור בשביל אוכל נפש דיו"ט אם אינו אוכל נפש ממש.

ולכן מתני' אתי או לר"ש כמו שכ' השעה"מ, או לר' יהודה וכנ"ל אבל לדידן דלא קיי"ל לא כר"י ולא כר"ש אסור לכתחלה לעבור על שום איסור דרבנן. (חסר)

פרק ח

הלכה יא

אין מכנסין את הצאן לדיר כדי שיזבלו את הקרקע שהרי הוא מדייר שדהו במועד ואם באו מאליהן מותר.

ואם באו מאליהן. נ. ב. נראה דצ"ל ואם באו נכרים מאליהן וכן פירשו רש"י ברי"ף והמאירי ותלמידו של ר' יחיאל מפאריש וברש"י בגמ' חסר מה שכתב ברש"י ברי"ף.